

ȘTEFANI CLAUDIU

Consumul de alcool și droguri și delincvența juvenilă

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2018

CUPRINS

Capitolul I. Preliminarii introductive	9
1.1. Preliminarii introductive.....	9
1.2. Importanța și actualitatea temei studiate	15
1.3. Limitări și delimitări în demersul de cercetare.....	19
Capitolul II. Modele explicative și teorii științifice relevante în înțelegerea criminalității relaționate cu consumul de alcool și droguri	23
2.1. Încadrări paradigmatică	23
2.2. Motivația alegerii paradigmei	29
2.3. Teorii științifice relevante pentru înțelegerea relației dintre consumul și dependența de alcool și droguri și criminalitate.....	34
2.4. Teorii explicative privind geneza delincvenței.....	34
2.5. Teorii privind consumul și dependența de alcool și droguri	106
2.5.1. Explicații biologice asupra consumului, abuzului și dependenței de alcool și droguri.....	110
2.5.2. Explicații psihologice ale consumului, abuzului și dependenței față de substanțe psihoactive.....	112
2.5.3. Factori sociali și de mediu cu influență asupra consumului abuzului și dependenței de alcool și droguri.....	118
2.6. Modele teoretice cu privire la relația dintre consumul de alcool și droguri și delincvență.....	135
2.7. Consumul de alcool și droguri și criminalitatea caracterizată de violență: cercetări relevante	160
2.8. Consumul de alcool și droguri și infracțiunile contra proprietății, cercetări relevante	167
2.8.1. Modele de comportament deviant și consumul de droguri în cazul infracționalității patrimoniale.....	170

2.8.2. Vânzarea de droguri și implicarea în activități infracționale	172
2.8.3. Debutul comportamentului infracțional și consumul de droguri	174
2.8.4. Persistența consumului de droguri și implicarea în infracțiuni împotriva proprietății.....	175
2.9. Situația privind consumul de alcool și droguri în rândul tinerilor pe plan internațional	176
2.10. Situația și tendințe ale consumului de alcool și droguri în rândul tinerilor din România	180
2.10.1. Tendințe ale consumului de alcool și droguri în perioada 1990-2010 în România	181
2.11. Situația și tendințe ale criminalității juvenile în România ...	194

Capitolul III. Politici, reglementări legale, programe și servicii privind criminalitatea legată de consumul de alcool și droguri .. 199

3.1. Criminalitatea și controlul consumului de alcool și droguri, abordări și tendințe pe plan internațional	199
3.2. Criminalitatea și consumul de alcool și droguri, evoluții instituționale și legislative în România	205
3.3. Abordări contemporane privind prevenirea și combaterea criminalității relaționate cu consumul de alcool și droguri la tineri	215
3.4. Strategii generale de prevenire și control a criminalității asociate consumului de alcool și droguri	217

Capitolul IV. Designul metodologic al cercetării 221

4.1. Problematika abordată și scopul proiectului de cercetare.....	221
4.2. Obiectivele și ipotezele cercetării.....	225
4.3. Populația, metodele, instrumentele și tehnicile utilizate în cadrul demersului de cercetare	228

Capitolul V. Prezentarea rezultatelor implementării proiectului de cercetare 235

5.1. Caracteristici socio-demografice ale subiecților investigați...	235
5.2. Comportamentul infracțional și istoria infracțională în cazul al minorilor și tinerilor încarcerați.....	238
5.3. Consumul de alcool și droguri în rândul deținuților minori și tineri	242

5.4. Starea de intoxicație în momentul comiterii infracțiunii.....	247
5.5. Reprezentări ale influenței consumului de alcool și droguri asupra carierei infracționale în cazul subiecților investigați	251
5.6. Motivații autoreprezentate discursiv ale actului infracțional	253
5.7. Ordinea temporală / cauzală a debutului consumului de alcool și droguri și a comportamentului infracțional	258
5.8. Factori de risc pentru consumul de alcool de droguri și infracționalitate	265
5.8.1. Abuzul și neglijarea în familie.....	266
5.8.2. Experiența vieții de familie	271
5.8.3. Abuzul de alcool în familie	273
5.8.4. Eșecul școlar	276
5.9. Condiționări și limitări ale demersului de cercetare.....	281
5.10. Concluziile cercetării	283
5.11. Concluzii de ansamblu ale demersului de cercetare	288
5.12. O propunere de model explicativ a relației dintre consumul de alcool și droguri și criminalitate.....	292
5.13. Recomandări aplicative în domeniul politicilor și programelor privind prevenirea și combaterea criminalității în legătură cu consumul de alcool și droguri.....	295
5.14. Strategii în domeniul reducerii criminalității juvenile legate de consumul de droguri	298
Bibliografie.....	303

CAPITOLUL I.

PRELIMINARII INTRODUCTIVE

1.1. Preliminarii introductive

Consumul de alcool și droguri în rândul adolescenților ca și delincvența juvenilă reprezintă fără îndoială probleme sociale importante pentru societățile moderne cu atât mai mult cu cât ele prezintă tendințe ascendente. Dacă și în ce fel aceste fenomene sunt conectate constituie o chestiune de interes nu numai pentru specialiști dar și pentru toții actorii publici implicați în combaterea și prevenirea delincvenței în general și a celei juvenile în particular. Din această perspectivă, avansul cunoașterii în domeniu reprezintă o premisă importantă pentru ameliorarea politicilor de prevenire și combatere a delincvenței.

Problematica relației dintre consumul de alcool și droguri și criminalitate în general sau criminalitatea în cazul tinerilor, a constituit subiect de interes pentru cercetători și a generat o literatură bogată care prezintă rezultate contradictorii referitoare la sensul și intensitatea asocierii dintre cele două fenomene. Pentru a descrie și explica această relație au fost elaborate o serie de modele teoretice care au fost în măsuri variate confirmate empiric în funcție de populația investigată, modul în care a fost definită relația consum de substanțe psihoactive – criminalitate, modul de definire a consumului și comportamentului infracțional, tipul de drog sau tipul de eșantion utilizat. Clarificarea relației dintre cele două fenomene deviante și validarea diferitelor modele teoretice necesită pe de o parte rezolvarea problemelor de ordin

metodologic și uniformizarea modului de abordare a cercetărilor în domeniu și pe de altă parte, culegerea de noi date empirice, replicarea cercetărilor realizate în spațiul occidental în alte spații culturale și rafinarea design - urilor de cercetare pentru a surprinde mai bine mecanismele prin care se realizează această influență.

În acest context se situează și lucrarea de față care încearcă să răspundă acestei nevoi de a explora relația dintre consumul de alcool și droguri în spațiul cultural românesc și de a culege date empirice care să contribuie la testarea modelelor teoretice explicative elaborate în acest domeniu în alte spații culturale. Un alt motiv care a contat în alegerea acestei teme a fost reprezentat de interesul personal al autorului care a fost implicat în mai multe proiecte de cercetare în domeniul consumului de alcool și droguri și a implicațiilor sale sociale.

Nu în ultimul rând, rezultatele acestui demers de cercetare au o relevanță practică putând servi ca argumente în elaborarea unor politici publice în domeniul prevenirii și combaterii criminalității juvenile relaționate cu consumul de alcool și droguri și a unor programe sociale care să aibă ca obiectiv prevenirea comportamentului infracțional la adolescenți și tineri și reabilitarea unor deținuți și pregătirea lor pentru reintegrarea în societate după eliberarea din penitenciar.

În cadrul lucrării de față mi-am propus să explorez relația dintre consumul de alcool și droguri și comportamentul infracțional al minorilor. În acest scop am cules date despre comportamentul de consum de alcool și droguri al minorilor, comportamentul infracțional al acestora și în același timp am evaluat influența unor factori de risc asupra acestor două comportamente.

Pentru a atinge obiectivul lucrării noastre am parcurs o serie de etape plecând de la analiza literaturii de specialitate, proiectarea și implementarea designului de cercetare și apoi analiza datelor.

În prima parte a lucrării, pe baza datelor disponibile din literatura de specialitate am descris stadiul cunoașterii problemei care

face obiectul lucrării de față și am evidențiat importanța și actualitatea acesteia.

În continuare am încercat să prezint condiționările și limitările demersului investigativ așa cum a rezultat din experiența practică a documentării și culegerii datelor pentru cercetarea în teren și în același timp, să delimitez obiectivele specifice urmărite în cadrul studiului de față în raport cu problematica largă a temei de studiu. Mai departe am realizat o trecere în revistă a principalelor orientări paradigmatică și am evidențiat perspectiva specifică și utilitatea fiecăreia în studierea problemei alese pentru cercetare.

Am motivat în continuare alegerea perspectivei teoretice în cercetarea de față care este reprezentată de abordarea funcționalist-sistemică și am explicat și perspectiva de abordare metodologică. Mai departe am realizat o trecere sintetică în revistă a principalelor modele teoretice care descriu și explică relația dintre consumul de alcool și droguri și delincvența juvenilă prezentând succint și principalele chestiuni metodologice aflate în dezbatere pe marginea acestei teme de studiu.

Pentru a înțelege mai bine relația dintre consumul de alcool și droguri și criminalitate am realizat o trecere în revistă a principalelor teorii relevante pentru înțelegerea comportamentelor infracționale și a inițierii în consumul de alcool și droguri, a apariției dependenței, evidențiind aspectele comune în condițiile în care cele două tipuri de comportamente deviante sunt descrise și explicate independent din rațiuni analitice. Acest demers a permis o primă aproximare a posibilei relații dintre cele două fenomene deviante.

Având în vedere punctul de interes al cercetării mele care în care mi-am dorit să disting efectul farmacologic al consumului de alcool asupra inițierii a două categorii de infracțiuni: infracțiuni contra persoanei (caracterizate de violență) și infracțiuni contra patrimoniului, am realizat o sinteză a cercetărilor realizate pe plan internațional care au

Această temă prezentând pe scurt principalele orientări teoretice și principalele studii realizate împreună cu rezultatele și concluziile lor. Acest lucru mi-a permis să proiectez mai bine întrebările cercetării.

Deoarece studiile realizate pe tema relației dintre consumul de substanțe psihoactive și comportamentul infracțional au evidențiat importanța contextului cultural în modelarea comportamentului infracțional al tinerilor și în același timp a comportamentului de consumator de substanțe psihoactive al acestora, am apreciat ca fiind utilă pentru demersul meu de cercetare o inventariere a studiilor și modelelor teoretice explicative care evidențiază această influență. Acesta a permis încă o aproximare a relației posibile dintre cele două comportamente deviante.

În continuare am dorit să estimez amploarea fenomenului consumului de alcool și droguri pe plan internațional și național și tendințele acestora pe baza datelor statistice disponibile prezentând pentru comparație detalii cu privire la consumurile specifice în cadrul diferitelor categorii de risc printre care adolescenții, delincvenții, minoritățile sexuale și în cazul persoanelor care practică sexul comercial. De asemenea am prezentat tot din rațiuni de comparație și tendințele delincvenței juvenile pentru perioada postdecembristă.

Dacă în subcapitolul anterior am prezentat dimensiunea fenomenului consumului de alcool și droguri și criminalității și tendințele acestuia, în continuare am prezentat reacția socială față de aceste fenomene, respectiv politicile sociale și programele de prevenire și combatere a criminalității legate de acest consum atât pe plan internațional cât și intern. Astfel am realizat o trecere în revistă a politicilor publice și a programelor dezvoltate în Uniunea Europeană, dezbaterile și dilemele legate de acest subiect dar și evoluțiile legislative și instituționale produse în România.

În partea a doua a lucrării am introdus partea metodologică în cadrul căreia am descris problema abordată în cadrul cercetării care se

referă la modul în care fenomenul consumului de alcool și droguri este conectat cu criminalitatea juvenilă în contextul societății românești și modalitățile alese de a explora această legătură. *Scopul* urmărit în cadrul acestei cercetări a fost acela de a examina relația dintre consumul de alcool și droguri din diferite unghiuri de vedere folosind un set de indicatori care îl pot descrie. Astfel am folosit indicatori precum starea de intoxicație în momentul comiterii infracțiunii, motivația declarată a respondenților cu privire la inițierea actului infracțional, reprezentările respondenților cu privire la influența consumului de alcool și droguri asupra carierei lor infracționale. Am analizat corelația dintre trecutul infracțional și comportamentul infracțional prezent al respondenților și consumul trecut și prezent al respondenților de alcool și droguri. De asemenea am examinat relația temporală dintre inițierea și instalarea comportamentului de consum de alcool și droguri și antecedentele penale și debutul carierei infracționale a tinerilor încarcerați. În continuare am evaluat influența unor factori de risc asupra comportamentelor de substanțe psihoactive și infracționale a minorilor și tinerilor încarcerați.

Metoda utilizată pentru colectarea informațiilor a fost ancheta sociologică iar ca instrument, chestionarul. În plus pentru a explora motivațiile, atitudinile și semnificația consumului și a actelor infracționale am utilizat și interviul ghidat de un ghid de interviu semistructurat. Tehnica de interviu utilizată a fost cea față în față și a necesitat intervenția unor operatori de interviu care au fost prezenți în unitățile de deținere pentru minori. Astfel pe de o parte datele calitative obținute astfel mi-au permis să stabilesc mai bine legătura dintre o serie de experiențe de viață ale tinerilor și comportamentul de consum și cel infracțional al acestora pe de altă parte. Universul cercetării a fost reprezentat de către tinerii între 14 și 21 de ani din centrele de reeducare pentru minori și penitenciarele pentru minori din România iar

Reșanționul în volum de 246 de persoane a fost reprezentativ pentru populația de deținuți tineri din România.

Pornind de la datele statistice disponibile în România și pe plan internațional cu privire la consumul de alcool și droguri și comportamentul infracțional al tinerilor am căutat indicii mai sigure cu privire la relația dintre consumul de alcool și droguri și criminalitate în populația carcerală și am încercat să determin într-un mod mai clar sensul și intensitatea acestei relații. Mai mult chiar am încercat să determin un model relațional care să exprime conexiunea dintre cele două fenomene deviante. Acest demers de cercetare fiind unul singular a întâmpinat o serie de dificultăți care au afectat calitatea datelor și au limitat nivelul lor de încredere. Astfel de limitări ale cercetării au venit din zona acurateței datelor oficiale culese de instanțele de control social, a lipsei unor date dar și a încrederii în unele date datorită contextului în care a fost culese acestea și de metodele utilizate. Astfel dorința tinerilor deținuți de a se proteja de consecințele dezvăluirii unor fapte de natură penală necunoscute de către poliție, a putut determina neînregistrarea unei părți din activitatea lor infracțională. În plus relatările deținuților cu privire la activitatea infracțională, comportamentul de consumator de alcool și drog sau alte aspecte urmărite în cadrul cercetării au putut fi afectate de acuratețea memoriei, capacitatea de autodezvăluire limitată și anticiparea unor rezultate pozitive pentru participarea la studiu.

Cu toate acestea îndrăznesc să apreciez că adunarea unor date sistematice cu privire la consumul de alcool și droguri și conexiunea acestuia cu comportamentul infracțional al tinerilor încarcerați, este utilă pentru mai buna înțelegerea a conexiunii dintre consumul de substanțe psihoactive și comportamentul infracțional și împreună cu experiența acumulată în cadrul acestui demers de cercetare poate sta la baza unor viitoare cercetări mai bine ținute și mai corect întocmite care să aducă date mai relevante și mai precise prin intermediul cărora să poată fi determinat mecanismul acestei relații.

1.2. Importanța și actualitatea temei studiate

Infracționalitatea legată de consumul de alcool și droguri a devenit o problemă importantă pe agenda decidenților și a profesioniștilor din domeniul justiției și al serviciilor sociale și medicale odată cu constituirea și în România a unei piețe a drogului în perioada anilor 90. Consumul de substanțe psihotrope și comportamentele deviante asociate cu acest consum au însă o istorie mai lungă. Astfel așa cum arată dovezile arheologice, oamenii au selectat din cele mai vechi timpuri plante care aveau capacitatea de a influența stările psihice și pe care le foloseau în cadrul diferitelor ritualuri, pentru plăcere sau în scopuri terapeutice. Pe teritoriul României, consumul de droguri este menționat încă din perioada dacilor când populația de pe acest teritoriu fuma ierburi cu efecte afrodisiace și inhala fumul produs de arderea plantelor de cânepă (Drăgan, 1996). Dacă în perioada evului mediu producția de alcool era limitată iar intoxicațiile cu alcool aveau un caracter episodic prilejuite îndeosebi de sărbători iar consumul de droguri nu era cunoscut în spațiul european, în perioada modernă producția de alcool a crescut devenind o marfă ieftină bine vândută. În România consumul problematic de alcool începe să fie menționat în perioada interbelică când au fost fondată și mișcarea antialcoolică (Societatea „Temperanța”). Potrivit unui ziar românesc din 1925, „Patima”, existau în acel an 168. 000 de localuri unde se vindea alcool, 200 000 ha de vie și 150 000 de producători de țuică. Consumul mediu de vin menționat era de 42 l vin pe cap de locuitor și 5,9 de țuică. Conform acestui ziar circa 400 000 de morți pe an pot fi atribuite consumului de alcool în România (Rotar, 2009). Acuratețea acestor date din presă este evident discutabilă dar evidențiază existența unui consum de masă și o serie de probleme asociate printre care și criminalitatea. În acest context se adoptă în 1903 și 1908 primele măsuri legislative împotriva consumului de droguri și de restricționare a consumului de alcool ⁽¹⁾.

¹ Ordinul Ministerial 1125 din 24 aprilie 1903, Lege pentru monopolul vânzării băuturilor spirtoase în comunele rurale și măsuri contra beției din 8 martie 1908.

Respect pe Instaaurarea unui regim totalitar în România în a doua jumătate a secolului XX conduce la instituirea unui control social foarte strict care împiedică accesul rețelelor de traficanți de droguri la piața românească de potențiali consumatori. În același timp consumul de alcool era licit și asociat adesea cu comportamente antisociale. Nu există însă pentru această perioadă cercetări sistematice cu privire la rolul consumului de alcool în producerea de comportamente antisociale și de infracțiuni.

În perioada de după 1989, schimbările politice, sociale și economice cât și și contextul regional au permis accesul în România al rețelelor internaționale de trafic de droguri și constituirea unei piețe românești a drogurilor. Acest lucru s-a produs gradual de la situația de zonă de tranzit a drogurilor la aceea de zonă de depozitare, consum și chiar producere a drogurilor. Fenomenul consumului de droguri a fost influențat de două categorii de factori care se potențează reciproc:

1. *Dezvoltarea traficului de droguri* ca urmare a includerii României în traseele traficului ilicit de droguri, respectiv ruta balcanică, itinerarul nordic: (Turcia – Bulgaria – România - Ungaria – Austria – Germania – Olanda), (Turcia – România – Ungaria – Slovacia - Cehia – Germania Olanda), (Turcia – Bulgaria – România – Ucraina – Polonia – Germania); ruta Africană: (Egipt, Iran, Irak, Turcia, România); ruta asiatică: (China, Rusia, Ucraina, Republica Moldova, România); și calea sud-americană: (Columbia, Brazilia, România) (Căraușu, 2004). Traficul de droguri din România a fost favorizat în primul rând de desființarea vechilor structuri de control social, liberalizarea circulației persoanelor și mărfurilor și nu în ultimul rând de starea de anomie provocată de schimbarea socială în care un nou sistem viabil de valori nu s-a constituit iar cel vechi și-a pierdut capacitatea de constrângere. În acest context, al lipsei unor repere morale clare și al unei stări de pauperitate resimțite ca un handicap de către generațiile tinere care aspiră la un standard de viață ridicat, implicarea în activități infracționale printre

care și traficul de droguri care oferă posibilitatea unor câștiguri substanțiale rapide, a luat o amploare fără precedent.

2. *Intensificarea unor probleme sociale în contextul tranziției economice.* Dificultățile determinate de procesul de tranziție de la un sistem politic, social și economic la un altul au condus la intensificarea unor probleme sociale care au o influență importantă asupra ordinii sociale și a siguranței publice. Astfel șomajul, violența pe stadioane, violența în școli, violența domestică, criminalitatea juvenilă, prostituția etc. sunt la rândul lor influențate de consumul de droguri (fenomen nou) și consumul abuziv de alcool (fenomen vechi). Administrarea acestor probleme sociale și asigurarea ordinii și siguranței publice necesită politici publice care să țină cont de toate aceste influențe reciproce și să se adreseze tuturor factorilor implicați.

Apariția și dezvoltarea fenomenului consumului de droguri în România a găsit societatea românească nepregătită. Astfel România nu a dispus de un cadru instituțional, legal și de politici publice care să răspundă adecvat acestei evoluții. Acest lucru a permis agravarea fenomenului consumului de droguri și implicit și a fenomenelor influențate de acesta. Oferta de servicii sociale și asistență pentru persoanele consumatoare de droguri s-a dezvoltat încet și incoerent fiind limitată în perioada anilor 1990-1997 la servicii de dezintoxicare furnizate de către centrele constituite la nivelul secțiilor pilot pentru toxicomani existente la nivelul spitalelor județene.

Pregătirea aderării României la Uniunea Europeană a declanșat un proces de aliniere la normele și politicile europene inclusiv în ceea ce privește controlul traficului de droguri și politicile de combatere și prevenire a criminalității. Astfel în 2002 a fost înființată prima structură specializată din România cu atribuții în domeniul coordonării acțiunilor de elaborare și implementare a politicilor și strategiilor antidrog în România, Agenția Națională Antidrog.

În elaborarea politicilor și planurilor de acțiune în domeniul combaterii și prevenirii consumului de drog și a consecințelor sociale ale acestuia, cercetarea a fost declarată de către guvern punctul principal de sprijin. Acest lucru s-a reflectat în H.G. 1873/2006 pentru completarea și modificarea H.G. nr. 1489/2002 care prevedea constituirea unui Consiliu Științific cu rol de coordonare a activităților de cercetare, validare din punct de vedere metodologic a cercetărilor realizate și în stabilirea ariilor și temelor de cercetare astfel încât fenomenul consumului de alcool și droguri și implicațiile sale să fie cât mai bine cunoscute iar activitățile de prevenire și combatere bine fundamentate. Cu toate acestea, numărul cercetărilor realizate este limitat iar aria problematică abordată foarte redusă. Astfel au fost realizate doar studii cu privire la estimarea nivelului consumului problematic de drog în țară și municipiul București (ESPAD, 1999, UNICEF, 1998; ESPAD, 2003, GPS, 2004;) prevalența consumului de droguri în rândul populației penitenciare (ANA, 2004), evaluarea efectelor terapiei de substituție (ANA, 2004), prevalența consumului de substanțe în rândul grupurilor de risc (ARAS, 2005; IMSS;2004, ESPAD 1999, ESPAD, 2003). Studii care să aibă ca obiectiv principal evaluarea influenței consumului de alcool și droguri asupra comportamentelor infracționale nu au fost realizate până în prezent în România, singurele demersuri în această direcție fiind limitate la analiza unor date statistice sau a celor rezultate din cercetarea prevalenței consumului de alcool și droguri în populația generală, a tinerilor sau asupra deținuților și prostituatelor.

Așadar, datorită dimensiunilor și implicațiilor sale în plan social și economic cu deosebire în privința influenței sale asupra infracționalității, fenomenul consumului de alcool și droguri a devenit o temă de mare interes pentru specialiști și decidenți. Astfel cunoașterea relației complexe dintre consumul de alcool și droguri și mai ales a mecanismelor prin care se produce această influență reprezintă o necesitate pentru mai buna fundamentare a politicilor publice și a